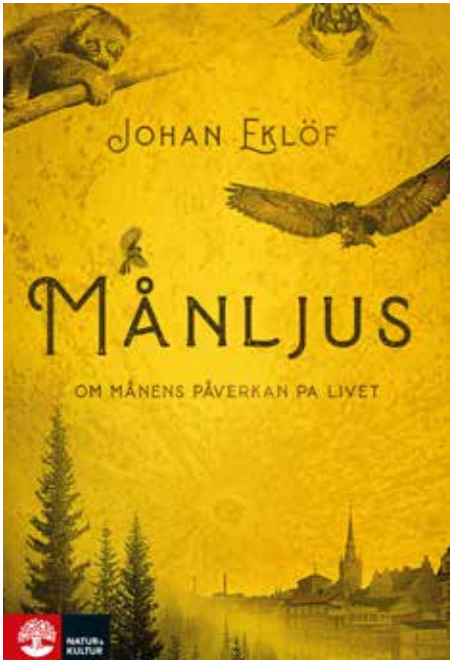

Biologens kärleksbrev till månen

Bok: *Månljus – om månens påverkan på livet*
Av: Johan Eklöf
Utgiven av: Natur & Kultur
Omfång: 204 sidor

År 2023 utkom Johan Eklöfs debut *Mörkermanifestet*, där han – med sin bakgrund inom biologi – berättade om de utmaningar som livet möter under en allt ljusare himmel. När det artificiella ljuset sprids tappar allt från skalbaggar och ugglor sin vägvisare och klocka. *Mörkermanifestet* blev en succé som översattes till flera språk, och nu kommer uppföljaren som nischer in sig på skenet från månen.

Johan Eklöf skriver i sin bok fram ett kärleksbrev till månen, med avsändare från allt liv från jorden. Från ostron till kaffeplantor, allt hänger samman med månen. Till och med livet själv kan ha sina förklaringar i de starka tidvattencykler som fanns tidigt i jordens historia.

Det är en associativ bok, där jag får följa med till Vätterns strand, till djunglar och ned i haven. Ständig följeslagare är flera kulturers historier om månen, och Johan Eklöf gör en beläst ansats till att reda ut vad som faktiskt är sanning, och vad som är myt. Sover vi sämre vid fullmåne? Varifrån kommer idén om varulvar? Och påverkas fladdermössen av månljuset?

Jag imponeras av den research som ligger till grund för boken, och hur Johan Ek-

löf med lätthet rör sig mellan astronomi, historia, myt, biologi och kemi. Hans entusiasm smittar av sig, och jag får ynnesten att känna mig lite kunnigare efter att jag har läst boken.

Som bäst blir det när Johan Eklöf själv berättar om sin tillvaro och låter sina egna funderingar ta plats. Från promenader över kalhyggen med hunden, till bilresor genom månskensbelysta kvällar. Där kalhyggen är en ekologisk katastrof i en skog, blir också en upplyst tom padelbana en kall oktoberkväll representativt för vår artificiellt eviga dag. När en gatlykta kan lysa 100 gånger starkare än fullmånen är det kanske inte konstigt att liv som i miljoner år utvecklats för att använda månen som klocka också blir förvirrade.

Stundtals känner jag att boken är rätt tät; det är mycket information som ska pressas fram på knappa 200 sidor. Samtidigt blir den också repetitiv, och jag undrar om den hade gynnats av att få en tydligare struktur, med mer av Johan Eklöfs egna funderingar och tankar.

Slutligen blir jag glad över att författaren hintar om att han redan påbörjat en till bok. Vilket ämne belyses nästa gång?

REBECCA FORSBERG

Vackert men klichéartat rymdäventyr

Dator-/videospel: *Aphelion*
Utvecklare: DON'T NOD Entertainment
Tillgänglig på: PC (Linux, Windows m. Valve Steam), PlayStation 5 och Xbox Series X/S

Aphelion är ett tredjepersons sciencefiction-actionäventyrsspel utvecklat i samarbete med Europeiska rymdorganisationen Esa. Man spelar som två stycken överlevande från en Esa-expedition till planeten Persephone – en nyupptäckt värld med kopplingar till den verkliga jakten på Planet 9 i det yttre solsystemet.

Pershephone visar sig dock ha högre temperatur än vad den borde ha så pass långt från solen. En förhoppning är att Persephone kan bli en tillflyktsort för mänskligheten, då jorden, 2060 när spelet utspelar sig, lider av miljöförstöringar.

Spelet är extremt vackert. Många gånger stannar jag upp och bara ser mig omkring i miljön. Där finns spännande is- och stenformationer och nybildade flodfårar. På långt håll syns kilometerhöga och mystiskt snabbt smältande glaciärer. Historien och mystiken om planeten fascinerar och fångar in mig. Vad är det som pågår? Var-

för blir planeten så pass varm att dess glaciärer smälter lagom till att expeditionen kommer fram? Dock kräver grafiken mer än en enkel laptop, såsom dedikerat grafikort. Eller så spelar man på TV-konsol.

Spelmekaniken är blandad: man klättrar, skjuter rep upp för branta klippor, svingar sig till plattformar och undviker faror. Man slåss inte; det är ett 3D plattformspusselspel och det är faktiskt roligt. Utmaningen ligger i att hitta bästa vägar.

Problemen ligger i klichéartade mekanismer, som att spelet utan förvarning tar kontrollen från spelaren för att visa något utan att tydligt visa när man

återfår kontrollen. Det blir ofta onödigt långa animeringar för småsaker och det känns som att spelet slösar med ens tid. Det finns segment där man ska balansera på smala kanter men responsen om man tappar balansen är väldigt svag och faller man måste man ibland spela om aningen långa segment. I det stora hela är spelmekanismerna, trots att de är roliga, ej nydanande alls.

Rekommenderar jag spelet? Gillar du den här sortens spel och är nyfiken på historien? Ja. I övrigt sticker det faktiskt inte ut bland mängden.

JOACHIM WIEGERT

Älgjakt på himlen

Bok: *Den samiska stjärnhimlen och verkligheten bortom*
Av: Yngve Ryd och Lilian Ryd
Utgiven av: Ord & Visor förlag
Omfång: 157 sidor

Syskonen Yngve och Lilian Ryd har gett ut åtskilliga böcker om samiskt liv och kultur. Yngves sista projekt var en redogörelse för samernas stjärnhimmel, men han avled innan den var färdig. Nu har Lilian fullbordat boken, och bidragit med en del bilder där de saknades. Det är en välkommen och väl läsvärd bok, som också tar upp en hel del annat om samiskt kunnande och tänkande. På himlen förekommer även norrsken och åska, och väderspådd efter hur exempelvis Vintergatan ser ut. Läsaren får också stifta bekantskap med varsel om dödsfall, troll och annat oknytt som hör hemma nere på jorden.

Yngves sagesmän var äldre nord- och lulesamer som var väl bekanta med hur stjärnhimlen kunde användas som klocka eller för orientering, och som också kände till de urgamla myterna om

himlen. Framför allt handlade de om jakten på en enorm älg vars horn utgörs av Cassiopeja, följd av jägare med pilbåge (Karlavagnens tistelstång), spjut och hundar. I övrigt finns just inga stjärnbilder; Yngve Ryd tänkte sig att det kan ha berott på att nätterna ofta lyses upp av norrsken, så att svagare stjärnor inte syns och de mönster vi som bor längre söderut ser suddas ut.

Men enskilda stjärnor kan få beteckningar, som ibland vandrar från en stjärna till en annan. Morgon- och aftonstjärna betyder inte alls Venus, utan betecknar den ljusa stjärna som under en viss årstid bebådar dagens eller nattens inträde.

Den samiska himlen har tidigare beskrivits av den samiske författaren Johan Turi (1854–1936). Den beskrivningen skiljer sig i detaljer från vad man kan läsa i syskonen Ryds bok, men det är nog inte så konstigt, eftersom det handlar om muntliga traditioner, som kan variera lokalt och över tid. Turis himmel återgavs av Marie Rådbo i artikeln ”Den himmelska älgjakten” i *Astronomisk Tidsskrift* 1998/3. Men även Turi hörde hemma i den norra delen av sameland; det vore

intressant att få veta hur det såg ut i södra delarna av Sápmi. Det brådskar nog, snart finns kanske inte några äldre samer kvar som är fullt bevandrade i gamla myter.

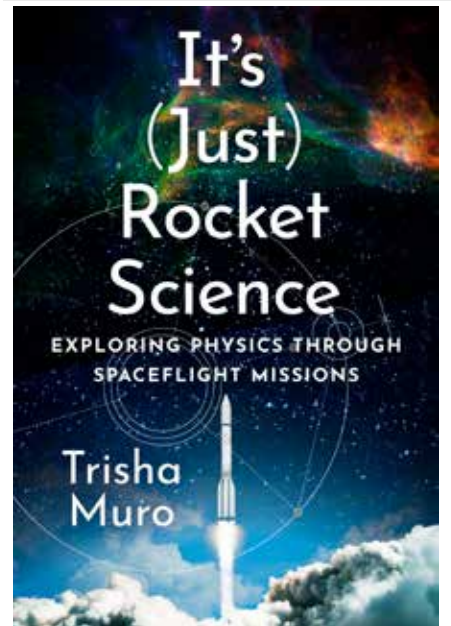
En lustig detalj är att bokens omslag visar en ren på himlen, trots att den inte alls förekommer i texten.

Jag är glad att jag fick ta hand om den här boken.

GUNNAR WELIN

Rymdfysik i livfull och entusiastisk förpackning

Bok: *It's (Just) Rocket Science*
Av: Trisha Muro
Språk: Engelska
Utgiven av: Johns Hopkins University Press
Omfång: 354 sidor

I inledningen till *It's (Just) Rocket Science* förklarar Trisha Muro att hon ämnar beskriva fysikaliska principer och teorier på ett sätt som gör dem relaterbara, snarare än den torrare framställning som vanligtvis återfinns i fysikläroböcker. Det tema hon har valt för fysikens berättelse är rymdfart, och varje kapitel introducerar en ny karaktär i form av ett rymduppdrag. Berättelserna om uppdragen, i många fall belysta av citat från de forskare och ingenjörer som har arbetat med dem, vävs samman med förklaringen av den tillhörande fysiken. Det finns ett stänk av ekvationer bland texten, men de kan hoppas över utan någon större förlust av förståelse eller läsupplevelse.

Fysiken som behandlas under bokens första hälft handlar om rörelse: krafter, banor, acceleration, relativitet, energi och rörelsemängdsmoment. De senare kapitlen fokuserar mer på den vetenskap som kan bedrivas med rymdfarkoster och behandlar elektromagnetisk strålning, optik, våg-partikel-dualitet och subatomär fysik. Många av de mest berömda rymduppdragen

inom bemannad rymdfart, astronomi och planetvetenskap finns med i boken, liksom några som kanske är mindre kända. Boken sträcker sig fram till nutid och inkluderar även några uppdrag som fortfarande planerades när boken skrevs.

Muro har tidigare både studerat fysik och astronomi och arbetat som lärare i naturvetenskap på gymnasiet, och hennes erfarenhet lyser igenom i hennes skrivande; boken är fullspäckad med anekdoter och analogier och förmedlar livfullt författarens entusiasm både för vetenskap och för vetenskapskommunikation. Trots den lättsamma stilen har stor omsorg lagts på att hålla beskrivningen av fysiken korrekt.

Boken riktar sig till gymnasieelever med ett intresse för rymden, men kan också uppskattas av deras föräldrar. Även om den är lättläst är den ordrik och sparsamt illustrerad; de diagram som finns är tydliga och noggrant ritade. Varje kapitel innehåller både en bibliografi och en omfattande lista med förslag på vidare läsning.

ROSS CHURCH